

Table of Contents

De paradox als filosofie.....	1
Filosofie en maatschappij.....	1
Gesprek met Leo Apostel.....	1
Gesprek met Jaap Kruishof.....	2
Libert Vander Kerken.....	2
Persoonlijkheidsvorming. Praktische psychologie.....	3
Tien moderne Nederlandse Essays.....	4
Wat is een kunstenaar?.....	4
Essais sur les modernes.....	5
après freud.....	5
Geschiedenis van de filosofie.....	6
H.L.C. Jaffé, <i>Holland</i> , in <i>Art since 1945</i>	6
Verloren paradigma's.....	6
Moderne sociologie. Een systematische inleiding.....	7
Science, folklore and ideology. Studies in the Lide Sciences in Ancient Greece.....	7
Sex, art, and American Culture.....	8

De paradox als filosofie

- P.8 “Voor esthetisch vertoon, voor het literaire modernisme – laat staan post-modernisme – heeft hij altijd een diepe minachting gehad
- P. 9 “Unamuno ging het niet om ‘oplossingen’ maar om leven met de paradox”
- P.13 “Hij vond dat filosofie in het algemeen tot hoogmoed leidde”
- P.60 “Maar afgezien van dat nut, onmiddellijk of op lange termijn, dat de wetenschappelijke beginselen die ons het meest abstract voorkomen kunnen hebben, hebben ze het directe nut dat hun bestudering de geest veel beter vormt en versterkt dan de bestudering van hun wetenschappelijke toepassing.”

Filosofie en maatschappij

Gesprek met Leo Apostel

- P.17 Onze taal heeft op ons grote macht. Omdat dit een macht is die dikwijls tot pseudo-problemen kan leiden, moeten we ons zeker bewust worden van de gevaren van ons uitgangspunt.
- P21 en de suggestie van Lenin te volgen, die voorhield dat wij de dialectiek met behulp van wetenschapsgeschiedenis, met behulp van de kinderpsychologie en met behulp van economische geschiedenis moeten vernieuwen

(Frans Boenders) Kunt u zeggen waarom u van mening bent dat de psychoanalyse een belangrijke bijdrage levert voor de kennis van de mens?

(Leo Apostel) Het is namelijk mijn overtuiging, dat de problemen die in de existentiële wijsbegeerte worden behandeld, op een verantwoorde manier zouden kunnen worden behandeld door een psychoanalyse die zelf een empirische en geformaliseerde

wetenschap geworden zou zijn... Het begrijpen en benutten van deze concrete erotische relatie is belangrijk.

P.22 een van de belangrijkste problemen in onze tijd waanzin en psychose zijn. Ze reveleren onze vlucht voor de werkelijkheid en daardoor ook de werkelijkheid zelf

(Frans Boenders) Het is merkwaardig hoeveel filosofen de laatste tien jaar geïnteresseerd zijn in Freud

(Leo Apostel) Door de participerende kennis van de psychoanalyticus naar voren te halen, weer eens het dualisme van verstaan en verklaren te redden.

P.27 (Frans Boenders) Ik heb de indruk dat vroeger aan de geschiedenis van wetenschap een grotere aandacht werd geschonken dan in onze structuralistische tijden. Is de geschiedenis dan plotseling onbelangrijk geworden? ... Vindt u het Freudboek van Jan Buelens een goed voorbeeld van wetenschapsgeschiedenis?

P.28 (Leo Apostel) Waarom zitten wijsgeren in de faculteit van wijsbegeerte en letteren, die niets wijsgerigs heeft en eenvoudig een faculteit is van filologen en geschiedkundigen?

(Frans Boenders) ...moet u wel af te rekenen hebben met communicatiestoornissen tussen u en studenten van 18 tot 22 jaar

(Leo Apostel) Er zijn zeer ernstige communicatiestoornissen

Gesprek met Jaap Kruishof

P.55 (Frans Boenders) ...is professor Kruishof ongetwijfeld het sterkst sociaal geëngageerd ontpopt hij zich als een compromisloos criticus van onze liberaal-kapitalistische maatschappij

(Jaap Kruishof) In verband met het verschil tussen ideologie en filosofie... Iemand is een ideoloog als hij voor andere mensen of voor zichzelf een systeem van waardegeladen oordelen opwerpt. De filosoof, als wetenschapsmens, velt geen waardegeladen oordelen, maar bestudeert hoe het ideologische fenomeen in elkaar zit ... in die betekenis zou ik alle twee willen zijn.

Ik geef eerst een aperitief van een kwartier. Dan hebben we een vrije discussie.

p.60 (Jaap Kruishof) In 1952-'53 ben ik naar Parijs gegaan, waar ik een grote ideologische-linkse invloed heb ondergaan... Bij de linkse studenten en professoren. Laatstgenoemde invloed ging duidelijk in marxistische richting... Toen had ik meer interesse voor de sociologische kant dan voor de economische.

P. 73 (Frans Boenders) Nu is het merkwaardig dat aan de Westeuropese universiteiten wel Karl Marx wordt gedoceerd, en dat marxisten en marxologen academisch respectabele figuren zijn geworden, maar dat er praktisch nooit wordt gesproken over Bakoenin, die toch de belangrijkste ideologische medestander van Marx is geweest tot aan de openlijke breuk op het vijfde congres van de Internationale in Den Haag in 1872. Bakoenin heeft een eigen systeem ontwikkeld en de basis gelegd voor een voor een ernstig anarchisme waarvan de kern het federatieve principe, een vrije samenwerking tussen individuen. Het bakoenisme is een ander soort socialisme, dat gelijkwaardig met het marxisme onderzocht zou kunnen worden. Nu, dat gebeurt niet.

Libert Vander Kerken

P.133 (Frans Boenders) U bent geen compiler, geen naverteller, geen recensent van andere filosofen, geen historicus van de filosofie.

P.134 (Libert Vander Kerken) in die zin is fundamentele filosofie metafysica

P.147 (Frans Boenders) Na het existentialisme kwam de nieuwe mode van het structuralisme. Ik weet niet of je het een filosofie kunt noemen, daar wordt over geredetwist, maar het is in ieder geval een mensopvatting... U moet toch weten dat het structuralisme eigenlijk een linguïstische aangelegenheid is... dan heeft Lévi-Stauss het structuralisme overgeheveld naar de antropologie. Lacan heeft het nog eens overgeheveld, naar de psychoanalyse. Het is zeer twijfelachtig of die dingen daar op hun plaats zijn

(Libert Vander Kerken) Foucault heeft gezegd dat de hele boel niets is dan doorsneden die niet aan elkaar hangen

P. 148 (Libert Vander Kerken) Ja, taalanalytici leveren een soort kritiek op de taal. Ze vragen zich af: wat zeg ik als ik dat zeg, en volgens sommigen weten ze helemaal niet wat ze zeggen.

(Frans Boenders) Als wij de voornaamste filosofen van de 20ste eeuw bekijken, dan zijn die allemaal sociaal geëngageerd. Russell was pacifist en liberaliserend socialist, Sartre is links, Popper is de verdediger van het westers democratisch kapitalisme, Chomsky een anarchist en ga zo maar door... dergelijke stellingnamen ontbreken in uw werk. Vindt u dat het niet hoort dat een filosoof zich maatschappelijk engageert en zich voor of tegen uitsprekt?

(Libert vander Kerken) Ik wil geen uitspraak doen over socialisme of kapitalisme en zo want misschien, als je het op de keper beschouwt, is het ene het andere waard.

P.150 de laatste 50 jaar het terrein van de metafysica serieus aangeknabbeld, aangevreten is.

Persoonlijkheidsvorming. Praktische psychologie

P. 50 Doch pas sinds 1900 kennen wij dieptepsychologie... legt de nadruk op de kracht en de macht van het onderbewuste en het onbewuste... Het onderbewuste is het niet-bewuste geestelijke leven van de mens dat wel disponibel (bewust) te maken is. Het onbewuste is het niet-bewuste, dat ook niet meer disponibel te maken is... wat de driften betreft is het onbewuste een actiecentrum, een dynamo. Freud (1853-1939) heet de dieptepsychologie nader bestudeert en zijn naam voor de dieptepsychologie is de psychoanalyse.

P.51 Blueier en Freud zijn de eersten geweest die de psychologie van de driften aan de orde hebben gesteld...zij hebben zich met de agressie, de haat, de hunkering naar tederheid, de bezetenheid van de mens durven bezig te houden...Freud was een pan-seksualist...Inderdaad is vooral het werk van Freud pionierswerk geweest...Een man en een vrouw kunnen niet buiten elkaar. Hun verhoudingen kunnen erotisch (psychisch) of seksueel (somatisch) zijn. Doch – aldus Freud – waar deze relatie tussen seksen is verstoord, daar ontstaat een neurose.

P. 52 De dieptepsychologen hebben ons de macht van het onbewuste doen inzien. Zij hebben de oorzaken van veel complexen blootgelegd...De mens kan zijn driften naar het onbewuste verdringen (complexen). Hij ze ook uitleven. Hij kan ze eveneens sublimeren, dat is veredeld uitleven...Kunstenaars en denkers houden menigmaal in hun scheppingen de mens een spiegelbeeld van...

P.53 ...zijn onbewuste voor. De mens huivert dan in de schouwburg. Hij droomt en staart dan even weg voor een beeld, een schilderij en weet dan in een flits dat deze wereld ook zijn wereld is... Het behoort tot het schone voorrecht van de kunst, dat daar in de hoogte de diepte van het onbewuste menigmaal gesublimeerd uitgeleefd wordt. Ballet is dan wat anders dan strip-tease-dansen en tennissen is dan een andere sport dan boksen. Debatteren is dan iets anders dan

bekvechten en een boek over het naakt in de beeldhouwkunst bespeelt de libido dan op een andere wijze dan pornografie. Het veredeld uitleven via sublimeringen is een teken van cultuur en verfijning. Wie kinderen en volwassenen opvoedt, moet erop uit zijn om sublimaties aan te brengen. Onderdrukken en verdringen is onjuist en vaak niet van risico ontbloot. Allerlei complexen kunnen daar het gevolg van zijn... De oerkracht van het onbewuste is elementair en groot.

P.56 De Zwitser Jung (1875-1961), evenals Adler een leerling van Freud heeft naast het persoonlijke onbewuste ook het collectief onbewuste onderscheiden... In het collectief onbewuste van negers huizen andere gevoelens dan in het collectief onbewuste van blanken.

Tien moderne Nederlandse Essays

De Esthetische expressie in haar verwijdering van rede en natuur.

Johan Huizinga, in

P. 51 De kunst... verwijderd zich sedert een halve eeuw in stijgende mate van de rede. Is het dezelfde gang als de wetenschap?

P.52 Grote dichters onttrekken hun poëzie aan het criterium van de logische verstaanbaarheid.

P. 54 Kadinsky en Mondriaan. Zij laten als te-vormen-beeld het natuurlijke object, het ding-met-vorm volkomen los...Poëzie en beeldende kunst, beiden evenzeer geestesfuncties, evenzeer wijzen om het bestaan te vatten, schijnen desgelijks met zekere voorkeur op of over de grenzen van het kenbare te zweven.

P.55 de kunst veel nader dan de wetenschap staat tot de hedendaagse levensfilosofie... recente kunststromingen noemden zich expressionisme of surrealisme. Beide betekenen, dat het eenvoudige weergeven der geziene werkelijkheid de kunstenaar niet genoeg is. Een expressie, een uitdrukking, is alle kunst altijd. Waartoe dan expressionisme? Tenzij men het woord eenvoudig opvat als protest tegen impressionisme...

P. 56 Hij pretendeert, iets weer te geven, iets wat achter de geziene werkelijkheid ligt, het wezen van het ding. Hij noemt het de idee of het leven ervan... iets uit te drukken dat onbenaderbaar is voor het denken...religieuze gevoelstoestand...deze kunst het denken uitschakelt...is er ook kunst met een magisch vermogen.

P. 57 Originaliteit, dat een der kwalen van de moderne tijd is... hoe licht de kunst in puerilisme vercalt, het gevaar overigens, waarvoor de wetenschap geenszins immuun is. Het épater le bourgeois is helaas geen slogan van een waarlijke jonge bohème gebleven, maar steekt als kernspreuk het oude ars imitatur naturam naar de kroon... dat bij de beide grote cultuurfuncties in het gebruik van de uitgang -isme gelegen is.

P. 58 Bloeiende kunstperioden zelf kennen geen -ismen. Het is een bij uitstek modern verschijnsel, dat de kunst eerst een richting gaat proclameren, die zij als -isme doopt, en daarna beproeft, het overeenkomstige kunstwerk te maken.

Wat is een kunstenaar?

P.11 maakte Marcel Duchamp, grootvader van de hedendaagse kunst, geloof tot een centraal kunstzinnig belang...aanspraak op een goddelijke kracht om all wat zij maar wilden te bestempelen als kunst. Het handhaven van dit soort gezag is niet makkelijk, maar voor kunstenaars die succes nastreven is het tegenwoordig essentieel.

P.106 Het is van belang dat we kunst niet verwarren met ambacht...Kunstenaars zijn de mensen van ideeën geworden, die zijn vrijgesteld van de handmatige arbeid; ze delegeren zonder dat hun auteursschap in gevaar komt.

P. 126 “Nee”, zegt Rosler, die geen geduld heeft met sukkels. ‘Ik zeg dat deze categorieën – ‘kunst’ en ‘propaganda’ – vluchtig zijn en verschillende omschrijvingen hebben, afhankelijk van tijd en plaats

P.131 Van erkende kunstenaars wordt vaak gezegd dat ze beschikken over bijzondere magie of een geheime kracht, een alles overstijgend vertrouwen. “Beroemde kunstenaars zijn als fetisj. Je houdt van ze en je haat ze”.

P350 We kunnen ons leven lang kinderen blijven. En ja, kunstenaars permitteren zich vaak de luxe van voortdurend spelen en mijden de wereld van ‘echt’ werk en volwassen verplichtingen...Freud praat over de kunstenaar als iemand die in staat is zijn eigen wereld te scheppen en Winnicott geloofde dat kleine kinderen de wereld aanvankelijk als hun eigen schepping ervaren. De Britse Psychoanalytist D.W. Winnicott...teddyberen dienstdoen als brug tussen fantasie van het kind en de echte wereld...Fraser heeft twee poedels, waarvan er eentje is vernoemd naar de psychoanalytist...baby’s een gigantisch trauma ervaren wanneer hun de fantasie van volslagen omnipotentie wordt ontnomen...kunstenaars vasthouden aan hun fantasie van macht en hun oppermachtigheid tot uiting brengen in het universum van hun werk. ‘Dus je droomt ervan een god te zijn?’...’misschien zoals baby’s doen wanneer ze door hun ouders worden verafgood’...’het gaat om de liefde, aandacht, erkenning, achting ... en vrijheid van schaamte.

Essais sur les modernes

P. 362 “Aussi loin du mensonge de “l’Art pour l’art” dans lequel tant d’écrivains se réfugient encore, que de cette démission devant son métier propre qui se cache le plus souvent si mal sous le beau mot d’engagement, elle est devenue de plus en plus profondément révolutionnaire, et elle l’est d’une façon de plus en plus solide parce qu’elle a en fin abandonné entièrement la tentation du nihilisme”

P. 362 “Zo ver van de leugen van de ‘kunst om de kunst’, waarin zoveel schrijvers nog steeds hun toevlucht zoeken, als van deze berusting voor het eigen beroep, die zich meestal zo slecht verbergt onder het mooie woord van toewijding, is het steeds diepgaander revolutionair geworden, en wel op een steeds steviger manier omdat het de verleiding van het nihilisme eindelijk volledig heeft losgelaten.”

après freud

p11 c’est surtout par ceux qui s’y opposaient qu’on a longtemps pris connaissance de Freud: pour commencer, l’injure et le sarcasme, puis le souci de distinguer le bon grain de l’ivraie, enfin l’acceptation, mais doublée d’une intention explicite de réforme (nous dirons en philosophes

ce que Freud, mal dégagé d'un bric-à-brac vielli, a voulu dire)... cela a changé: depuis quelques années, l'edifice comme la personne de Freud commencent à retrouver leur stature.

P48 (voetnoot) Extrait d'un article de Freud de 1913, Das Interesse an der Psychoanalyse... où Freud énumère ce que la psychanalyse peut apporter à chaque science... combien il est peu suspect d'impérialisme doctrinal.

Geschiedenis van de filosofie

P111 De Westerse cultuur had het punt bereikt, waarop voor het eerst dat gevoel zijn hartstochtelijke uitdrukking vond, dat Sigmund Freud later het 'onbehagen in de cultuur' heeft genoemd

P275 ... het werk van Sigmund Freud (1856-1939), de zogenaamde psychoanalyse. Haar belang ...is toch zeer aanzienlijk, vooral ook voor het algemene bewustzijn van onze tijd, zoals dat in literatuur en kunst tot uitting komt en voor het beeld van de mens, zoals de moderne wijsgerige antropologie dat ontwerpt. Maar ook voor de wijsbegeerte is haar betekenis daarmede waarschijnlijk nog niet uitgeput. Wat dichters van alle tijden hadden geweten, wat filosofen als Schopenhauer en Nietzsche meer in het algemeen en intuïtief hadden gezien, dat werd door Freud – in de grond geheel onafhankelijk van dezen – langs empirische weg bevestigd. Freud ontdekte het rijk van het onbewuste en de onweerstaanbare macht daarvan in het psychische leven van de mens...is de 'diepte-psychologie' ...een belangrijk bestanddeel van de ... sociologie geworden... De inzichten van de psychologie werpen nieuw licht op problemen van de kennistheorie, de ethiek en de antropologie. De filosofie kan ze niet naast zich neerleggen.

H.L.C. Jaffé, *Holland*, in Art since 1945

P. 242 The experimental Group ... came to public notice on the occasion of the so called CoBrA exhibition... in 1949....the exhibition created a scandal

P. 243 protest against routine and lack of inspiration ... spontaneity, indeed, even with expressiveness, and this was too much for the majority of the public...directed at any sort of routine and academicism... modern protest against the smothering of spontaneity and unconscious drives by rules, taboos, conventions, and dead formulas.

P. 244 ... these young artists has proved invulnerable to the greatest danger that threatens youth – the passing of time...loud noises now vanished from the painting

Verloren paradigma's

P. 79 Kenmerken van pseudowetenschap... zich beroepen op mythen...

P. 80 ...begin met een mythe uit oude tijden en beschouw die als een verslag van werkelijke gebeurtenissen; stel een hypothese op ... beschouw de mythe als bewijsmateriaal voor deze hypothese; zeg dat de hypothese wordt bevestigd door de mythe... als er niets is te bedenken dat de hypothese tegenspreekt, kan deze geen aanspraak maken op het etiket wetenschappelijk... zonderlingen betogen vaak dat de principes achter hun theorieën al deel uitmaken van de gevestigde wetenschap en zien zichzelf niet zozeer als revolutionairen..

P. 81 pseudowetenschappers... concentreren zich op de woorden, niet op de feiten... alleen inhoudloos materiaal schrijven, vol tautologieën; ervoor zorgen dat dat je uitspraken zo vaag zijn dat kritiek nooit een aangrijpingspunt heeft.

Moderne sociologie. Een systematische inleiding

P.282 Herkovits heeft opgemerkt, dat cultuur te beschouwen is als een psychologische ijsberg: slechts het kleinste deel steekt boven het oppervlak van het bewustzijn uit; het meeste is verborgen en onbewust.

P. 283 studie van de cultuurpsychologische ontwikkeling van de Westerse samenleving heeft Norbert Elias het sterk genormeerde moderne menstype opgevat als het eindprodukt van een proces van cultivering ('Zivilisation')

P. 284 van uiterlijke pressie naar innerlijke genormeerdheid... dicht nadert tot hetgeen sedert Freud het 'Über-Ich' wordt genoemd ... maar juist Freud heet in zijn latere werk gewezen op de zware druk die deze civilisatie op het individu legt, en waardoor – om de titel van zijn boek uit 1930 te citeren – das *Unbehagen in der Kultur* steeds sterker voelbaar wordt ... het werd pas in de jaren zestig en toenemend in de jaren zeventig een tot massaal beleefde culturele 'tegenbeweging', gekarakteriseerd met de term 'permissive society' en als zodanig even vreemd aan Elias' *Prozess der Zivilisation* als aan Webers *innerweltliche Askese*. De sociale deugden die in beider werk als karaktristiek voor de moderne mens worden aangewezen – zelfbeheersing en tact, stijl en diplomatie – worden aangevochten en van onwaarde verklaard. Geldig zijn veeleer openheid en eerlijkheid, vrijheid van expressie en vrijgeven intimiteit, somtijds afglijdend naar vulgariteit en bruutheid ... de 'daling van cultuurgoed' is vervangen door een 'democratisering' van wat 'spontaan' en 'gewoon' wordt geacht ... het vulgariseert in toenemende mate omdat vulgariteit slechts onderscheidend werkt bij een overtreffen van reeds geaccepteerde vulgariteit ... in 1964 kon nog worden gesteld dat het ABN ten aanzien van geweld, seksualiteit en ontlasting vrijwel niets te bieden had ... de spreektaal heeft uit het areaal van het 'gemeenzame' taalgebruik vele krasse uitdrukkingen overgenomen en weerspiegelt op die manier de algemeen waarneembare tendentie tot een meer ontspannen en spontane, maar ook een meer vergroofde gedragswijze.

Science, folklore and ideology. Studies in the Lide Sciences in Ancient Greece

P. 9 The concept of 'totemism' has since Lévi-Strauss's devastating critique ... , been recognised as essentially misleading... that a society's religious beliefs may be understood as expressions of the structure of the society itself ... totemism was, unfortunately, a red herring.

Sex, art, and American Culture

P. 5 Contemporary American feminism, which began by rejecting Freud because of his alleged sexism, has shut itself off from ideas of ambiguity, contradiction, conflict, ambivalence.

P.30 To understand the dark drama of sex, you must absorb not only Freud, with his crucial theories of aggression, conflict, and ambivalence, but Krafft-Ebing, who catalogs the eternal perversities and crimes of sexual desire ... to understand sex and emotion, you must study the world history of art, music, and literature.

P. 31 Freud is the deepest thinker on guilt in modern Western culture

P. 61 I'm a Freudian. ... his system of analysis is extremely accurate. It's a conflict-based system that allows for paradox. It's also very self-critical and self-analytical. I've watched therapy getting more and more mushy in the past fifteen years in America.

P. 84-85 American feminism, spurning Freud, condemned itself to intellectual mediocrity. Lesser has more respect for Lacan than I do... she cites D.W. Winnicott as a third influence on her thinking.

P.113 I consider Freud one of the geniuses of literature. He invented modern sex-analysis, without which feminism would be helpless. The wholesale rejection of Freud – Which began when Kate Millett declared him a sexist – was one of the gravest errors of contemporary feminism.

P. 263 the jargon and Rigidity of postwar Freudianism... What good does it do to read Lacan if you haven't read Freud? All of Lacan is just a commentary on Freud